

Արժեքներ Էկրանից

Հաղորդակցության ոլորտի ֆրանսիացի տեսաբանների պնդմամբ 12 տարեկանից բարձր յուրաքանչյուր մարդ օրական միջինը 3 ու կես ժամ անցկացնում է հեռուստացույցի առջև, ստացվում է 1200 ժամից ավելի կամ գրեթե 2 ամիս տարվա ընթացքում¹:

Ունեց համար էլեկտրոնային այս լրատվամիջոցը մեծ պատուհան է՝ ուղղված աշխարհին և առանց նրա հնարավոր չէ պատկերացնել ժամանակակից մարդուն: Մյուսների կարծիքով այն մեծ վտանգ է հասարակության համար: Ըստ Ֆրանսիական Վիկիպեդիա ազատ հանրագիտարանում տեղ գտած տվյալների ֆրանսիական մի շարք առողջապահական և մանկավարժական կազմակերպություններ միավորվել են «մանկություն և մեդիա» շարժման մեջ, որը պարբերաբար հանդես է գալիս հայտարարություններով՝ հիշեցնելով, որ հեռուստատեսությունը վտանգավոր է երեխաների առողջության, մտավոր և զգացմունքային զարգացման համար²: Ամերիկյան տեսական դպրոցը ևս դեմ է երկնագույն էկրանին. Վաշինգտոնի համալսարանի հետազոտող Ֆրեդերիկ Զիմերմանը գտնում է, որ «3 տարեկանից ցածր երեխաների համար հեռուստադիտումը կարող է ուղեկցվել ուշադրության խնդիրներով, բերել ագրեսիվ վարքի և դանդաղ զարգացման: Այն նաև նվազագույնի է հասցնում ընտանեկան շփումները»³: Եվրոպական լրագրողական-սոցիոլոգիական դպրոցի որոշ ներկայացուցիչներ ավելի հեռու են գնում՝ հայտարարելով, թե «լավ կլիներ եթե հեռուստատեսություն գոյություն չունենար ընդհանրապես»⁴: Այդուհանդերձ, եթե մի պահ պատկերացնենք, որ այդ փոքրիկ էկրանը կարող է ընդմիջտ անհետանալ մեր բնակարաններից, դժվար թե դա մեզ ուրախություն պատճառի: Մենք ակտիվորեն քննադատում ենք հեռուստատեսությունը, բայց և նույնքան ակտիվորեն սպառում նրա տված արտադրանքը և ազդվում նրանից: Միգուցե այլընտրանք

¹<http://www.alternatives-economiques.fr/la-societe-de-la-tele-fr-art-175-19210.html>:

²http://fr.wikipedia.org/wiki/T%C3%A9l%C3%A9vision#Effets_sur_le_d%C3%A9veloppement_de_l_27enfant:

³<http://www.collectifciem.org/spip.php?article113>:

⁴<http://www.zetud.net/6421-la-television-dans-la-societe.html>:

չունենք... Ամեն դեպքում, պետք է խոստովանենք, որ հեռուստատեսության դերը, դրական թե բացասական, չտեսնված մեծ է, հատկապես երեխաների ու դեռահասների համար:

Կյանքի, ընտանիքի և մյուս արժեքների բարոյականության կողմ դեռահասը ստանում է հենց լրատվամիջոցների կողմից: Մեր հասարակությանը մատուցվում են պատրաստի, սահմանված արժեքներ, որոնք ձևավորվում են ոչ թե կյանքում կենսափորձի և գիտելիքների արդյունքում, այլ հեռուստատեսության: Սերիալները, թոք շոուները, տարաբնույթ ընտանեկան պատմությունները սահմանում են որոշակի մտածողություն, կոտորում և ստեղծում կարծրատիպեր, փոխում են մեր հասարակության մեջ ընդունելի նորմերը, խեղում հասարակության հոգեբանական, արժեքահամակարգային, սովորութային պատկերը: Էկրանը ապրելաձևի որոշակի նիշ է սահմանում դեռահասության համար: Եվ այս դեպքում երեխայի նախնական ինքնությունը, մինչ այդ ստացած դաստիարակությունը շատ քիչ նշանակություն ունեն, քանի որ, գտնվելով ակտիվ փոխակերպումների փուլում էկրանից եկող հաղորդագրությունները էականորեն մասնակցում են նրա ինքնության ձևավորմանը՝ արտահայտվելով որոշակի ձգտումների տեսքով, ունենալով որոշակի վարքային դրևորումներ: Ընդ որում այդ դրևորումներն արտահայտվում են իբրև հասարակության, ընտանիքի անդամ, ազգի ներկայացուցիչ ինքնիրացվելու ընթացքում⁵:

Իսկ արդյո՞ք հայկական հեռուստատեսությունը կարողանում է ներկայացնել ընդօրինակման արժանի հասարակություն և ընտանիք:

Ընտանիքի ինստիտուտը կարևորվում է բոլոր ազգությունների կողմից. ավստրիացի փիլիսոփա Ֆրիդրիխ Ադլերի խոսքերն են. «Ընտանիքը փոքրիկ հասարակություն է, որի ամբողջությունից է կախված մարդկային ողջ հասարակության անվտանգությունը»: Հայ իրականությանը հատկապես հատուկ է ընտանիքի պաշտամունքը: ՀՀ Սահմանադրության 35-րդ հոդվածը փաստում է. «ընտանիքը հասարակության բնական և հիմնական բջիջն է»: Հայոց պատմության ողջ ընթացքում մեծապես արժևորվել, սրբացվել է ընտանիքը: Գևորգ Մարգարետունու խոսքերը՝ «ամուր ընտանիքը ամուր պետության հիմքն է», բազմիցս են հնչել տարբեր մասնագիտությունների տեսաբանների, քաղաքական և մշակութային գործիչների կողմից: Այսօր այդ սրբացված, ավանդույթներով հարուստ հայ ընտանիքի կերպարը տարերայնորեն աղավաղվում է եթերում: Բազմաթիվ հեռուստատեսիալները,

---

⁵http://www.media-awareness.ca/francais/ressources/parents_ressources/trousse_valeurs_tele.cfm:

ընտանեկան պատմությունները, երբեմն նաև լրատվական ծրագրերը ձևավորում են հայ ընտանիքի, կնոջ, տղամարդու կերպարներ, որոնք չեն տեղավորվում ոչ մի չափման մեջ. մի կողմից խիստ տարբեր են հայկական ընտանիքի մոդելի ավանդական ընկալումից, մյուս կողմից էլ ոչ ավանդական, առաջադեմ, գենդերային տեսանկյունից գրագետ կառուցված ընտանիքի մոդել էլ չեն մարմնավորում: Փորձենք դիտարկել դեռահասների շրջանում առավել մեծ համարում ունեցող հեռուստասերիալներից մի քանիսը («Հրեշտակների դպրոց», «Դժվար ապրուստ» և մի քանի հումորային հեռուստանովելներ): Ի դեպ, դիտելիության մակարդակի հետ կապված տվյալները վերցված են մեր կողմից երևանյան դպրոցներում 1500-ից ավելի դեռահասի շրջանում իրականացված հարցումներից:

«Հրեշտակների դպրոց» նովելում հիմնական դերակատարները տարբեր սոցիալական խավերի, բարոյական նկարագրի ընտանիքներից դուրս եկած դեռահասներ են, բայց բոլորին միավորում է մեկ բան. բոլորի ընտանիքները դժբախտ են, չկայացած. նովելում ներկայացված 4-5 առանցքային ընտանիքներից առանց բացառության բոլորում խնդիրներ կան, բոլոր ընտանիքներում ծնողները բաժանված են կամ ապրում են առանձին:

Ընտանիքների հայրերի դերը հասցված է մինիմումի. նրանց մեծամասնությունը կամ մահացած է, կամ լքել է ընտանիքը, ամեն դեպքում չի մասնակցում կամ մասնակցել զավակի դաստիարակության և ընտանիքի կայացման գործին: Ընտանիքներից մեկում հայրն առկա է, բայց ոչ միայն գերի է երիտասարդ երկրորդ կնոջ ձեռքում, այլև չի կարողացել ճիշտ դաստիարակել որդուն՝ մեծացնելով հոռացած և ինքնագոհ տղայի:

Ինչ վերաբերում է կանանց: Հասարակության մեջ հայ կնոջ դերի փոխակերպումների մասին հաճախ է խոսվում: Այս գործընթացը էկրանին ստեղծում է կնոջ երկակի կերպար. մի կողմից սերիալային կանայք խելացի են, կարողանում են միայնակ տանել ընտանիքի ֆինանսական բեռը, լավ դաստիարակել զավակներին (գենդերայնորեն զգայուն մոդել), մյուս կողմից հենց նույն կանայք արհամարհված են, խաբված, գլխիկոր տանում են ֆիզիկական և հոգեբանական ոտնձգությունները (գենդերայնորեն ոչ զգայուն մոդել): Հետքքրքիր է, որ այս երկու հակադիր մոդելները մարմնավորվում են միևնույն կանանց մեջ: Ընդօրինակման արժանի ավանդական հայ կինը՝ իր վեհությամբ, իր հանդեպ հարգանքի զգացումով շատ քիչ է էկրանին, գոնե մեր ուսումնասիրած նովելներում: Միջանկյալ նշենք, որ կնոջը, նրա խնդիրներին նվիրված հեռուստանախագծերը հաճախ ևս ճիշտ չեն

կառուցվում և կարծրատիպեր կոտրելու, կնոջն օգնելու փոխարեն, խանգարում են նրան ապրել, հոգեպես և ֆիզիկապես լավ զգալ: Նրբակազմ, և գեղեցիկ աղջիկներն էկրանից բարդությունների պատճառ են դառնում նույնիսկ արտաքին բավականին լավ տվյալներ ունեցող շատ-շատ դեռահասների համար, ստիպում նրանց դիմել տարաբնույթ միջոցների, որոնք միշտ չէ, որ նաև առողջարար են: Քննարկվող նովելում առանձին ուշադրության է արժանի դարձնում տնօրենի կերպարը, ով մարմնավորում է կնոջ, որը չի կարող երեխա ունենալ և շատ դաժան է՝ ակամայից ձևավորելով կարծրատիպ, որ բոլոր երեխա չունեցող կանայք դաժան են լինում:

«Դժվար ապրուստ» նովելում ներգրավված են ավելի շատ ընտանիքներ: Ի տարբերություն նախորդ նովելի, այստեղ բարեբախտաբար ոչ բոլոր զույգերն են առանձին ապրում: 11 ընտանիքներից 5-ում ամուսնական զույգերը բաժանված չեն: Բայց այս 5-ի քննությունը ի հայտ է բերում ավելի անմխիթար պատկեր. 5-ից մեկում ընտանեկան զույգը միասին է գուտ այն պատճառով, որ ընտանիքի մայրը այլ ճանապարհ չունի և ստիպված է դիմանալ ամուսնու մշտական խոշտանգումներին և արհամարհական վերաբերմունքին: 2 նորաստեղծ երիտասարդ ընտանիքներում վեճերն ու բաժանություններն անընդհատ բնույթ են կրում, ընդ որում, 2 դեպքում էլ զույգերից մեկը սիրում է այլ մարդու: Եվ այս 11-ից ընդամենը երկու ընտանիքն է (ոչ առանցքային, երկրորդական ընտանիքներ), որտեղ ամուսնական զույգերը ապրում է հարմունիկ, նորմալ կյանքով: Ընդ որում, գրեթե բոլոր ընտանիքներին բնորոշ է ընդգծված ագրեսիվ վարքը, որն արտահաստվում է, ավելի ճիշտ՝ հարաբերությունների հիմնական կերպն է ինչպես ամուսին-կին, այնպես էլ զավակ-ծնող հարաբերություններում: Վերոնշյալ 11 ընտանիքներից 9-ում կան հասուն երեխաներ: Դրանցից 3-ում ծնող-զավակ հարաբերությունները հիմնված են փոխադարձ հարգանքի վրա, մինչդեռ մյուս 6 դեպքերում առկա են խիստ կոնֆլիկտային, ագրեսիվ հարաբերություններ: Արևմտյան մամուլի տեսաբանները բռնությունը վաղուց արդեն հաստատել են իբրև լսարան նվաճելու արդյունավետ հնարանք: Բայց և արյունաշատ տեսարանների, ագրեսիվ վարքի դրսևորումները, որքան էլ որ լսարան են ապահովում էկրանի առջև, այդուհանդերձ բերում են խեղված արժեքների ձևավորմանը: Հատկանշական է, որ անգամ դրական հերոսներին է հատուկ դաժանությունն ու սառնասրտությունը: Երիտասարդության քրեականացված կերպարի ներկայացումը, թերևս, էկրանից եկող հերթական ակնհայտ հաղորդագրությունն է, որը կարող է մտածելակերպ ձևախեղել.

ցավոք, հաճախ էկրանը չափն անցնում է գռեհիկ, ոչ եթերային բառերի կիրառությամբ, թմրանյութերի օգագործման տեսարանների մանրամասն նկարագրությամբ:

Եթե փորձենք անդրադառնալ դեռահասների կողմից ոչ պակաս սիրելի հումորային հեռուստանովելներին («Կարգին սերիալ», «Գերդաստանը»), այստեղ հայ ընտանիքը խարխլոդ առավել վտանգավոր դրսևորումների կհանդիպենք: 2 դեպքում էլ ներկայացված են ընտանիքների մոդելներ, որտեղ երեխաները, ի տարբերություն հայկական ընտանիքներին հատուկ ծնողի հանդեպ պաշտամունքի, չեն սիրում ծնողներին, ամեն կերպ խուսափում են նրանց հետ շփումից, թոռնիկի համար խստագույն պատիժ են համարում տատիկի հետ շփումը: Հասկանալի է, որ նախագծերի հեղինակները դրանք վերցնում են արևմտյան նմանատիպ նախագծերից և առավելապես միտում ունեն ծաղրելու այն կերպարները, որոնց մարմնավորում են, բայց ցավոք դրանց ազդեցությունը երեխաների վարքի և մտածողության վրա անհերքելի է. չէ, որ այդ կերպարներին մարմնավորում են դեռահասների կողմից այնքան սիրելի հեռուստահերոսները, նրանք առօրյա խոսքում ընդօրինակում են այդ հերոսներին, օգտագործում նրանց թևավոր դարձած խոսքերը, շարժուձևը, միանշանակ՝ նաև մտածողությունը:

Այսպիսով, հայկական հեռուստասերիալային իրականության մեջ քիչ են ամուր ընտանիքները, որոնք հիմնված են փոխադարձ սիրո և հարգանքի վրա: Բացի այդ, սերիալային ընտանիքներում իշխող արժեքները միշտ չէ, որ նույնանում են իրական արժեքների հետ և հարկ է ակտիվորեն զատել դրանք, ապա միայն թույլ տալ դրանց մուտքը իրականություն: Իհարկե, մեր փոքրիկ հողվածը քննության է առել հայ ընտանիքը մի քանի հեռուստանախագծերի համատքեստում և ամեննին հակված չենք կարծելու, թե մեր դիտարկումը ներկայացնում է հայ հեռուստատեսային ընտանիքի ընդհանրական պատկերը:

Այսօր էկրանը շատ այլ հաղորդագրություններ է ուղարկում հասարակություն, որոնցից յուրաքանչյուրի քննությունը կարող է առանձին ուսումնասիրության թեմա լինել և բացահայտել մեր հասարակության մեջ առկա շատ-շատ երևույթների գոյության պատճառները...